

WARTOŚCI ŻYCIA RODZINNEGO I MAŁŻEŃSKIEGO MŁODZIEŻY MATURALNEJ SANDOMIERZA

FAMILY LIFE AND MARITAL VALUES OF THE SCHOOL-LEAVING YOUTH IN SANDOMIERZ

Urszula Bąk

Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sandomierzu-Mokoszynie*

Abstract: The aim of this study is a diagnosis, not an assessment, of the social fact constituted by the moral self-awareness of the school-leaving youth in Sandomierz in reference to the family life and marital values accepted by them. The problems raised in the study aim to reveal the extent of the influence of the cultural context, which undoubtedly contradicts the traditional values in this field, on the moral condition of the young generation facing decisions and life choices. Taking into consideration the dynamic character of the valuation orientations changing under the influence of the so-called West, it seems interesting to analyze the moral condition of the youth at the declarative level. The author turns our attention to the question whether there exists a continuity or a change in the inter-generation transmission of values? How the researched perceive the necessary conditions and effectiveness of this process? The traditional moral values referring to marriage life are particularly endangered by the change caused by the liberal and permissive trends. Within the framework of the analyzed problems, the author has asked several questions. Is the morality of marriage-family life more conservative, or more liberal among the researched youths? Is the model of morality accepted by the researched youths characterized by relativism, utilitarianism and disbelief in the existence of an objective truth? In what relationship do the catholic norms of sexual morality and behaviours accepted in this field remain in the perception of the youth?

Keywords: pro-family values, authority of parents, sexual ethics.

POSTRZEGANIE RODZINY POCHODZENIA

Rodzina jako instytucja pośrednicząca w przekazywaniu wartości moralnych jest nie do zastąpienia, a wychowanie rodzinne w sferze moralnej ma pierwszorzędne i niezrównane znaczenie. Luckmann twierdzi, że „rodzina jest najwcześniejszym i głównym medium społecznym w przekazie wartości moralnych. Pewne typy rodzin nadal przekazują tradycyjną moralność. Jednakże dominujący typ powstrzymuje się od propagowania konkretnych i autorytatywnych norm moralnych, podkreślając w zamian autonomię jednostki” (Luckmann, 2006, s. 945).

---

* urszula_bak@vp.pl

Celem artykułu jest diagnoza oceny stosunków międzyludzkich w rodzinie oraz analiza postrzegania znaczenia rodziny, roli grup odniesienia, preferowanego modelu wychowawczego. W podjętej analizie empirycznej autorka zwróciła także uwagę na akceptowane wartości związane z moralnością małżeńsko-rodzinną.

Postawiono pytanie, czy rodzina jest nadal podstawowym nośnikiem wartości moralnych przekazywanych dzieciom w procesie socjalizacji oraz czy zapewnia im poczucie bezpieczeństwa. Warunkiem skutecznego międzypokoleniowego przekazu wartości jest dwustronny dialog między rodzicami i dziećmi, zapewnienie poczucia bliskości emocjonalnej oraz przekonanie o byciu kochanym mimo wszystko.

Badania przeprowadzono na reprezentacyjnej próbie losowej 110 uczniów klas maturalnych uczęszczających do trzech techników i dwóch liceów w Sandomierzu. Spośród typów doboru próby wybrano dwustopniowy grupowy dobór losowy. Respondentami była młodzież w wieku 19 i 20 lat. Dwie trzecie badanej populacji stanowiły kobiety, a jedną trzecią mężczyźni. Zdecydowana większość respondentów (59,1%) to mieszkańcy wsi. Większość badanych (60,9%) ocenia sytuację materialną swojej rodziny jako bardzo dobrą lub dość dobrą. Ocenę niezadowolenia wyraziło 6,3%, a 24,5% uznało, że jest ona przeciętna¹.

Okazało się, że ponad połowa (55,5%) respondentów twierdzi, że rodzice stawiają im wymagania i są dla nich uczuciowym oparciem. Jest to zatem model, w którym zaistniały dwa komponenty wychowawcze: normatywny i emocjonalny. Schmidtchen nazywa go dojrzałym, ponieważ jasne wymagania łączą się z gotowością do rzeczywistego dialogu z dziećmi i z tworzeniem osobowego ciepła w rodzinie (Mariański, 1995, s. 326). Co piąty badany (20,9%) wyraża przekonanie, że rodzice nie stawiają mu wymagań, ale są dla niego uczuciowym oparciem. Jest to naiwny typ wychowania, gdy rezygnuje się z wymagań, chociaż rodzice usiłują stworzyć ciepłą atmosferę w rodzinie i są zaangażowani emocjonalnie. Odwrotna sytuacja, gdy rodzice stawiają dzieciom wymagania, ale nie są dla nich uczuciowym oparciem dotyczy 16,4% badanych. Całkowitą alienację normatywną i emocjonalną przeżywa tylko 6,4% badanych. Bliskość emocjonalną z rodzicami odczuwa łącznie 76,4% badanych. A przekonanie o braku bodźców motywujących do działania wyraża 27,3%.

Pogłębieniu rozeznania relacji interpersonalnych w rodzinie służy kolejne pytanie dotyczące oceny stosunków z ojcem, matką i rodzeństwem. Uzyskane wyniki badań wskazują, że bardzo dobre relacje z ojcem ma 47,3% badanych, raczej dobre 33,6%, raczej złe 4,5%, zdecydowanie złe 11,8%. Badani maturzyści bardziej pozytywnie ocenili swoje stosunki z matką. Odpowiednio dane wynoszą: 66,4%, 22,7%, 5,5%, 3,6%. Relacje z rodzeństwem oceniane są jako bardzo dobre przez 47,3% badanych, jako dobre przez 34,5%, raczej złe – 4,5%, zdecydowanie złe – 2,7%, zaś 10,9% stanowili ci, którzy nie mieli rodzeństwa oraz nie udzielili odpowiedzi. Reasumując, zdecydowana większość respondentów ma bardzo dobre oraz raczej dobre stosunki z członkami najbliższej rodziny. Analiza wykazała, że nie ma statystycznie istotnej różnicy pod tym względem między kobietami i mężczyznami. Okazało się, że dom rodziny jest miejscem, w którym zdecydo-

---

¹ Badania zostały przeprowadzone metodą wywiadu socjologicznego. Wywiad został przeprowadzony techniką wywiadu standaryzowanego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz zawierający 10 pytań otwartych i zamkniętych. Kwestionariusz zawiera również pytania o zmienne niezależne tzn. socjo-demograficzne. Obliczenia wykonano w pakiecie statystycznym SPSS 20. Badania zrealizowano w pierwszym kwartale 2016 roku.

wana większość badanych znajduje oparcie, zrozumienie i poczucie bezpieczeństwa. Ta pozytywna ocena sugeruje, że dla większości badanych rodzina stanowi oparcie emocjonalne i miejsce ważnych więzi osobowych.

Czy rodzina pozostaje nadal znaczącą grupą społeczną w procesie socjalizacji pierwotnej? Wiadomo, że w procesie internalizacji wartości, w miarę dorastania, istotną rolę odgrywają także inne grupy odniesienia normatywnego i porównawczego. „Niejednokrotnie dochodzi do rozbieżności celów życiowych i systemów wartości rodziców i dzieci” (Mariański, 2001, s. 322). Zjawisko przemian międzypokoleniowych w dziedzinie wartości, prowadzące do konfliktu pokoleń, miało miejsce w wielu krajach zachodniej Europy. Na ile ten proces dotyczy młodzieży polskiej uczącej się lub mieszkającej w małym mieście? Czy postawy życiowe dzieci i ich rodziców wpływające z uznawanych wartości noszą znamiona podobieństw czy różnic? Czy zgodność międzypokoleniowa pod względem podzielanych poglądów jest skorelowana z płcią rodzica? „Zbieżność poglądów dzieci i rodziców w zasadniczych tematach dotyczących wartości życiowych może być uznawana za pozytywny wynik wychowania rodzinnego, rozbieżność i niezgodność tych poglądów – za wskaźnik negatywny i źródło konfliktów wewnątrzpokoleniowych” (Mariański, 2001, s. 323).

Tabela 1

Zgodność poglądów młodzieży z poglądami rodziców (w %)

Kategorie odpowiedzi	ojciec				matka			
	tak	nie	Trudno powiedzieć	Brak odpowiedzi	tak	nie	Trudno powiedzieć	Brak odpowiedzi
Postawy wobec religii	52,7	24,5	19,1	3,6	50	21,8	18,2	10
Wzorce moralne	60	27,3	9,1	3,6	55,5	20,9	13,6	10
Postawy społeczne	52,7	26,4	15,5	5,5	53,6	20	17,3	9,1
Poglądy polityczne	40	37,3	17,3	5,5	33,6	37,3	20	9,1

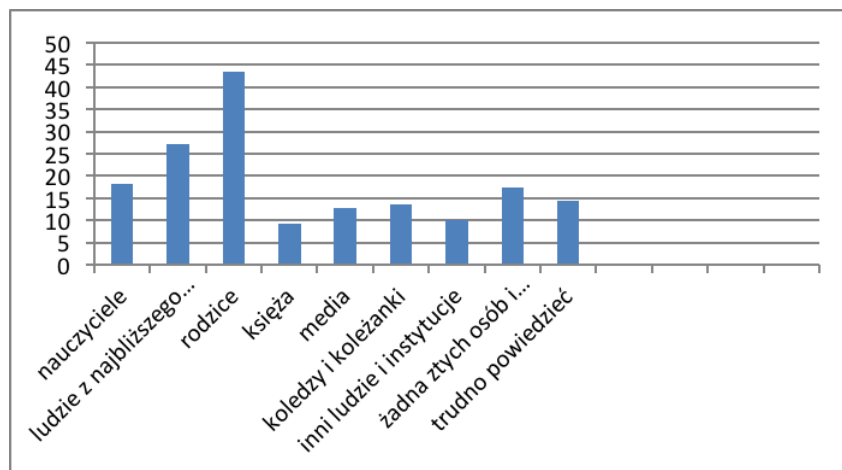
Źródło: badania własne.

Okazało się, że ponad połowa badanych identyfikuje się z postawami swoich rodziców wobec religii oraz wobec spraw społecznych. Najmniejsza zbieżność poglądów młodzieży i rodziców dotyczy spraw politycznych. Jedynie 40% badanych podziela poglądy polityczne ojca, a co trzeci respondent poglądy polityczne matki. Zatem ojcowie są w tej dziedzinie większym autorytetem dla młodzieży. Największy konsensus występuje w postawach moralnych. Prawie dwie trzecie respondentów uznaje za swoje wzorce moralne swoich rodziców. Biorąc pod uwagę deklarowaną przez młodzież odmienność (od 20% do 37,3%) postaw społecznych, religijnych, politycznych i moralnych oraz odpowiedzi ‘trudno powiedzieć’, można stwierdzić, że zjawisko zmiany wartości dotyczy połowy respondentów. Największe różnice ujawniły się w sferze politycznej, a najmniejsze w sferze moralnej. Autorytet ojców i matek nie różni się w sposób statystycznie istotny.

Jakie grupy odniesienia mają wpływ w procesie socjalizacji wtórnej na kształtowanie się przekonań moralnych respondentów?

Rysunek 1

Wpływ grup odniesienia na przekonania moralne młodzieży

Źródło: badania własne.

Okazało się, że największy wpływ na kształtowanie wartości moralnych młodzieży ma rodzina, osoby z najbliższego otoczenia oraz nauczyciele. Pozostałe grupy odniesienia mają znacznie mniejszy wpływ na zinternalizowane wartości moralne. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w rodzinach respondentów toczą się dwa równoległe procesy ciągłości i zmiany wartości. Z jednej strony, pod wpływem rodziców posiadających bardzo duży autorytet nowe pokolenie uznaje ich wartości za swoje, a z drugiej strony (co dotyczy połowy badanych), dystansuje się wobec wartości rodziców. Procesowi dyskontynuacji towarzyszy duża rola grup pozarodzinnych, które w stosunku do ról wychowawczych rodziców pełnią rolę kontrolną wobec środowiska wychowawczego i przejmują wiodące funkcje wychowawcze (Grygielski, 1989-1990, s. 59-69).

Jaką wartość ma dla badanych rodzina w hierarchii preferowanych przez nich wartości? Wartość spokojnego życia rodzinnego była oceniana przez respondentów w kontekście innych wartości, otrzymując najwyższą rangę wśród dziewięciopunktowej kafeterii (56,4%). Dwie kolejne wartości to komfort życia (36,4%) oraz dostrzeganie potrzeb bliźnich (34,5%). Zaraz po nich za cenną wartość uznano uczciwą pracę dla zapewnienia bytu rodzinie, zamiast pogoni za bogactwem (30%). O braku utylitarne go podejścia do życia świadczy fakt, że pieniądze znalazły się na szóstym miejscu a konsumpcja na ostatnim pod względem przypisywanej rangi. Respondenci w swoim systemie aksjologicznym znacznie wyżej cenią rodzinę niż prestiżowe wartości, takie jak sukces (29,1%), kariera (16,4%) oraz pozycja społeczna (17,3%). W kwestionariuszu postawiono pięć pytań, które odnosiły się do postrzegania wartości rodziny. Odpowiedzi respondentów posłużyły do stworzenia indeksu znaczenia rodziny postrzeganej przez pryzmat sukcesu, sensu życia, ostatecznego celu życia i wartości, którą warto osiągnąć. Maksymalna liczba punktów wynosiła 7. Posługując się wyznaczonym indeksem, zbadano, jak wysoko respondenci cenią sobie wartość rodziny.

Rysunek 2

Wartość indeksu postrzegania roli rodziny w życiu człowieka

Punkty	0	1	2	3	4	5	6	7
Odsetek badanych	8,2	0,9	1,8	1,8	10,9	12,7	25,4	39,1

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość badanych wysoko ocenia rolę rodziny w kontekście celów najważniejszych i rzeczy ostatecznych. Uwzględniając charakterystykę społeczeństwa pod względem funkcjonującego systemu wartości stworzoną przez Ronalda Ingleharda (Jasińska-Kania, 2008, s. 17), można stwierdzić, że zinternalizowane przez respondentów wartości odzwierciedlają cechy społeczeństwa w fazie modernizacji.

JAKI MODEL WYCHOWAWCZY UWAŻAJĄ BADANI ZA NAJSKUTECZNIEJSZY?

Heliodor Muszyński wymienia cztery rodzaje metod wychowawczych: 1. metoda wpływu osobistego wychowawcy, to np.: wysuwanie sugestii, perswazja, oddziaływanie przykładem osobistym, wyrażanie aprobaty lub dezaprobaty; 2. metoda wpływu sytuacyjnego, która realizuje się poprzez nagradzanie i karanie, instruowanie, organizowanie doświadczeń wychowanka; 3. metoda organizowania środowiska wychowawczego, polega na oddziaływaniu za pomocą różnych grup społecznych: rówieśniczej, sąsiedzkiej, zespołu klasowego itp.; 4. metoda samowychowania, przejawia się w czasie rozwijania tendencji do samokontroli i samooceny (Okoń, 2004, s. 245-246).

Tabela 2

Postrzeżenie ważności metod wychowawczych (w %)

Kategorie odpowiedzi	odrzucone	ranga	zaakceptowane	ranga	razem
Osobisty przykład rodziców	45,5	7	54,5	2	100
Ścisły nadzór i kontrola	93,6	2	6,4	8	100
Zrozumienie dla kłopotów młodzieży	36,4	8	63,6	1	100
Surowe kary za przewinienia	94,5	1	5,5	9	100
Rozmowy i przekonywanie	53,6	6	46,4	3	100
Chronienie od złego towarzystwa	72,7	4	27,3	6	100
Wyrozumiałość i tolerancja	57,3	5	42,7	4	100
Okazywanie serdeczności	63,6	5	36,4	5	100
Pozostawienie dużej samodzielności	79,1	3	20,9	7	100
Konsekwencja	63,6	6	36,4	5	100

Źródło: badania własne.

Okazało się, że w opinii badanych najbardziej aprobowany a zarazem pożądanym w procesie wychowania młodego pokolenia jest empatyczny stosunek rodziców do swoich dzieci. Dwie trzecie badanych chciałoby mieć w swoich rodzicach przyjaciół i zaufanych powierników kłopotów i problemów. Ważny okazał się także autorytet rodziców zbudowany na ich przykładzie (54,5%). Rozmowy i przekonywanie, które wymagają czasu, cierpliwości i osobistego zaangażowania cenią sobie 46,6% respondentów. Zatem zdecydowana większość badanych wyraża opinię, że podstawowymi warunkami skuteczności oddziaływań wychowawczych rodziców na dzieci są: empatia, autorytet i zaufanie do rodziców, pozytywne więzi emocjonalne pomiędzy nimi oraz swobodna i szczerą atmosfera w rodzinie. Niewiele mniejszą wagę mają wyrozumiałość i tolerancja (42,7%) oraz okazywanie serdeczności (36,4%). Co trzeci badany dostrzega rolę konsekwentnego działania rodziców w procesie socjalizacji swoich dzieci. Prawie co trzeci respondent twier-

dzi, że rodzice powinni chronić dzieci przed niewłaściwym towarzystwem. Jedynie co piąty badany chciałby cieszyć się dużą samodzielnością. Działania autorytarne znalazły się na końcu hierarchii możliwych do zastosowania metod wychowawczych. Ścisły nadzór i kontrola oraz surowe kary za przewinienia są w sposób zdecydowany odrzucane przez respondentów. Z analizy preferowanych metod wychowawczych, gdy badani utożsamiali się z podmiotami socjalizacji, wynika, że respondenci oczekują od rodziców ich osobistego przykładu, poczucia bliskości w trudnych sytuacjach, przyjaźni, emocjonalnego zaangażowania, kontaktu werbalnego. Sprzeczność polegająca na odrzuceniu w sposób zdecydowany ścisłego nadzoru i kontroli (93,6%), a zarazem odrzuceniu wariantu pozostawienia dzieciom dużej samodzielności sugeruje, że badani mogą rozumieć samodzielność jako brak zainteresowania ze strony rodziców i bycie pozostawionym samemu sobie bez stawiania wymagań.

WARTOŚCI ZWIĄZANE Z MORALNOŚCIĄ MAŁŻEŃSKO-RODZINNĄ

Pozytywne wartościowanie rodziny nie wyklucza przemian w dziedzinie moralności małżeństwo-rodzinnej, poddanej różnorodnym prądom liberalnym i permissywnym. Idzie tu przede wszystkim o napięcia i konflikty pomiędzy religijnym modelem rodziny i jej moralnością a wzorami życia, jakie przeważają w nowoczesnym społeczeństwie. Szukanie swobody i nieograniczonej wolności, hołdowanie postawie subiektywistycznej oraz indywidualistycznemu dążeniu do egoistycznej samorealizacji pozbawia małżeństwo i rodzinę najgłębszych znaczeń i wartości chrześcijańskich (Makselon, 1994, s. 70).

Czy moralność życia małżeństwo-rodzinnego badanej młodzieży jest bardziej konserwatywnej czy bardziej liberalnej? Czy akceptowany model moralności badanej młodzieży jest nacechowany relatywizmem, utylityzmem i zwątpieniem w istnienie obiektywnej prawdy? Jan Paweł II mówi, że „utilitaryzm to cywilizacja skutku użycia – cywilizacja <rzeczy> a nie <osób>, cywilizacja, w której osoby stają się przedmiotem użycia, podobnie jak używa się rzeczy” (Jan Paweł II, 1994, s. 17).

Aby zbadać zakres aprobaty i dezaprobaty wybranych norm z zakresu moralności małżeństwo-rodzinnej respondenci oceniali następujące zachowania:

A – współżycie seksualne przed ślubem, B – zdrada małżeńska, C – rozwody, D – stosowanie środków antykoncepcyjnych, E – przerywanie ciąży.

Tabela 3

Opinie maturzystów na temat zachowań z zakresu etyki seksualnej

Kafeteria	A		B		C		D		E	
	N	% z N	N	% z N	N	% z N	% z N	N	% z N	N
Brak odpowiedzi	3	2,7%	3	2,7%	3	2,7%	2,7%	3	4,5%	5
Dozwolone	62	56,4%	5	4,5%	22	20,0%	60,9%	67	8,2%	9
To zależy	25	22,7%	15	13,6%	49	44,5%	20,9%	23	25,5%	28
Niedozwolone	13	11,8%	81	73,6%	33	30,0%	10,0%	11	54,5%	60
Nie potrafię powiedzieć	7	6,4%	6	5,5%	3	2,7%	5,5%	6	7,3%	8
Razem	110	100%	110	100%	110	100%	100%	110	100%	110

Źródło: badania własne.

Analiza statystyczna ukazuje wyraźny proces relatywizacji katolickich norm moralności seksualnej w świadomości badanych maturzystów. Spośród norm zabraniających określonych działań najbardziej akceptowana jest norma zakazująca zdrady małżeńskiej (73,6%). Tylko nieliczni podważają całkowicie normę stojącą na straży wierności małżeńskiej (4,5%). Ponad połowa badanych opowiada się w sposób zdecydowany za normą zakazującą przerywania ciąży. Jedna piąta opowiada się za etyką sytuacyjną odnośnie do wartości życia ludzkiego przed narodzeniem. Zwolenników pełnego usprawiedliwienia normy pozwalającej moralnie na przerywanie ciąży jest wśród badanych jedynie 8,2%. Okazało się, że deklaratywnie większość młodzieży uznaje, zgodnie z nauką Kościoła katolickiego, nienaruszalne prawo człowieka do życia od chwili poczęcia. Prawie dwie trzecie badanych (60,9%) aprobuje stosowanie środków antykoncepcyjnych. Zatem najmniej akceptowana jest norma zakazująca stosowania środków antykoncepcyjnych (10%) oraz współżycia seksualnego przed ślubem. Są to wskaźniki wyraźnych przemian obyczajowo-kulturalnych polegających na odejściu od jednoznacznych w tym względzie norm katolickiej moralności małżeńskiej. Biorąc pod uwagę wskaźniki aprobaty i dezaprobaty oraz wskaźniki niezdecydowanych i nieudzielających odpowiedzi, można stwierdzić, że ta sfera życia małżeństwo-rodzinnego uległa w znacznym stopniu procesowi sekularyzacji. Wskaźnik zbiorczy pełnej akceptacji wybranych norm z dziedziny katolickiej moralności seksualnej wynosi 30%, częściowej aprobaty 25,4%, pełnej dezaprobaty 36% i ambiwalencji 5,5%.

Kobiety charakteryzują się pełną aprobatą analizowanych norm moralnych w 30,1%, częściową aprobatą – w 22,8%, pełną dezaprobatą – 32,4%, ambiwalencją w – 6,8% (odpowiednie dane dla mężczyzn – 27%, 21,8%, 45,3%, 2,3%). Kobiety odznaczają się nieco wyższą niż mężczyźni aprobatą katolickich norm moralności seksualnej. Zmienną niezależną różnicującą stosunek badanych maturzystów do norm moralnych jest płeć. Wpływa ona w sposób statystycznie istotny na stosunek do badanych norm moralnych.

Tabela 4

Płeć a stosunek do norm moralnych – siła związku V Cramera

Kategorie norm moralnych	Płeć
współżycie seksualne przed ślubem	VC=0,375 p 0,000
przerywanie ciąży	VC=0,383 p 0,000
rozwoły	VC=0,479 p 0,000
stosowanie środków antykoncepcyjnych	VC=0,397 p 0,000
przerywanie ciąży	VC=0,347 p 0,001

Źródło: badania własne.

Mężczyźni częściej niż kobiety aprobują współżycie seksualne przed ślubem (różnica – 6,9%), zdradę małżeńską bardziej ambiwalentnie traktują kobiety (różnica – 11%), mężczyźni zdecydowanie częściej twierdzili, że rozwody są niedozwolone (różnica – 33,2%), wobec całkowitego sprzeciwu mężczyzn w stosunku do aborcji czyn ten zaaprobowano 12,7% kobiet.

We współczesnym społeczeństwie dokonuje się próba zmiany postrzegania wartości życia człowieka u jego kresu, gdy dotyka go cierpienie i choroby. Jaki jest stosunek badanych do eutanazji? W dokumentach Kościoła, który ocenia ją bardzo negatywnie, zawarta jest następująca definicja eutanazji: „Przez eutanazję w ścisłym i właściwym sensie należy rozumieć czyn lub zaniechanie, które ze swej natury lub w intencji działającego powoduje śmierć w celu usunięcia wszelkiego cierpienia” (Jan Paweł II, 1995, s. 65).

Respondenci najczęściej twierdzili, że eutanazja jest czynem niedozwolonym (40,9%). Przeciwnego zdania było 14,5% badanych. Relatywizm moralny w stosunku do wartości nienaruszalności życia ludzkiego charakteryzuje 29,1% respondentów. Ambiwalentny stosunek charakteryzował 12,7% maturzystów. Istnieje statystycznie istotna różnica między stosunkiem kobiet i mężczyzn do eutanazji (V Cramera 0,428 p 0.000). Kobiety oceniają analizowany czyn bardziej liberalnie.

ZAKOŃCZENIE

Rodzina stanowi oparcie emocjonalne i miejsce ważnych więzi osobowych. Dom rodzinny jest miejscem, w którym zdecydowana większość badanych znajduje oparcie, zrozumienie i poczucie bezpieczeństwa. Ponad połowa badanych identyfikuje się z postawami swoich rodziców wobec religii i spraw społecznych. Maturzyści nie podzielają natomiast poglądów politycznych swoich rodziców.

Na płaszczyźnie symbolicznej rodzina ukazuje się jako wartość podstawowa i najważniejsza grupa odniesienia w kształtowaniu przekonań moralnych młodzieży. Respondenci oczekują od rodziców ich osobistego przykładu, poczucia bliskości w trudnych sytuacjach, przyjaźni, emocjonalnego zaangażowania, kontaktu werbalnego.

W świadomości badanych maturzystów nastąpiła relatywizacja katolickich norm moralności seksualnej. Oznacza to, że Kościół katolicki traci wpływ na kształtowanie moralności w sferze małżeńsko-rodzinnej.

Badania socjologiczne potwierdzają hipotezę, że przemiany w społecznej akceptacji moralności opartej na nauczaniu Kościoła katolickiego dotyczą szczególnie moralności małżeńskiej i rodzinnej, zwłaszcza zasad odnoszących się do życia seksualnego. Na ogół akceptowana jest norma nakazująca wierność małżeńską, w mniejszym stopniu norma nienaruszalności życia ludzkiego od poczęcia. W wyraźnym kryzysie są normy stojące na straży nierozzerwalności małżeństwa i czystości przedmałżeńskiej. Zatem nie można mówić o całkowitym porzuceniu norm moralnych głoszonych przez Kościół katolicki, ale o stosowanej w tym względzie wybiórczości.

BIBLIOGRAFIA

- Grygielski, M. (1989-1990). Identyfikacja młodzieży z rodzicami na tle przemian społeczno-politycznych. *Roczniki Filozoficzne*, 37/38(4), 59-69.
- Jan Paweł II. (1995). *Encyklika „Evangelium vitae”. O wartościach i nienaruszalności życia ludzkiego*. Warszawa: Katolicka Agencja Informacyjna.
- Jan Paweł II. (1994). Przemówienie, Znaczenie naturalnych metod Planowania Rodziny. *L'Osservatore Romano*, 16(3), 43-44.
- Jasińska-Kania, A. (2008) Wartości i normy moralne a procesy przemian. W: J. Mariański, L. Smyczek (red.), *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie* (s. 15-33). Kraków: Wydawnictwo WAM. Polskie Towarzystwo Socjologiczne.
- Luckmann, T. (2006). Komunikacja moralna w nowoczesnych społeczeństwach. W: A. J. Kania, L. M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (red.), *Współczesne teorie socjologiczne* (s. 938-947). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Makselon, J. (1994). Wolność a młodzież. *Homo Dei*, 63(2), 70-78.

Mariański, J. (2001). *Kryzys moralny czy transformacja wartości? Studium socjologiczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Mariański, J. (1995). *Młodzież między tradycją a ponowoczesnością*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Okoń, W. (2004). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.